

بررسی اکسسوری زنانه و مردانه در دوره هخامنشیان

علی عالمی محمودی^۱، سمیه سبزی^۲

^۱ استادیار گروه هنر، دانشگاه غیرانتفاعی مارلیک نوشهر، مازندران، ایران

^۲ دانشجوی ارشد، گروه طراحی و لباس و پارچه، دانشگاه مارلیک نوشهر، مازندران، ایران

چکیده

در این مقاله کوشش شده با نگاهی تحلیلی به همه منابع، آگاهی هایی را درباره نوع و جنس اکسسوری های زنان و مردان هخامنشی رامورد مطالعه قرار دهد و توصیف دقیقی از پوشش و جامه زنان و مردان هخامنشی ارائه شود. یافته های پژوهشی که بر اساس مطالعه و تحقیق انجام گرفته، به روشنی نشان می دهد زنان ایرانی با وجود برخورداری از همه فعالیت های سیاسی و اقتصادی گسترده و همچنین آزادی های بسیار در زندگی، از پوشش و جامه های ویژه ای استفاده می کردند که کاملاً بدن آنها را می پوشانیده است و زیور آلات خاصی را داشتند. هخامنشیان جز اولین گروه های ایرانی بودند که جایگاه و طبقه اجتماعی، در پوشش آنها دخیل بوده و به عنوان رفع حوائج به آن نگاه نمی کردند. هخامنشیان از پارچه هایی استفاده می کردند که در آنشکال هندسی گوناگون قرار دارد. هخامنشیان رنگ های گرم و شاد و پخته را دوست داشتند این موضوع از کاشی های لعابیشوش و چیزهای دیگر که از آن زمان باقی مانده هویدا است.

مقدمه

زیورآلات معاصر هند؛ با قدمتی کهن، همچون یک فرهنگ لغت گسترده با مفاهیم بسیار، همواره فراتر از تزیین بدن به شمار آمده اند. آن ها، به عنوان رسانه ای از سنت، هویت تاریخی، فرهنگ غنی و تغییراتی که در ادوار مختلف تمدن هند ایجاد شده، صحبت می کنند. امروزه آنچه در جامعه ای همانند هند می تواند بیش از همه، توجه هر بیننده ای را به خود جلب کند، حضور هم زمان فرهنگ های مختلف است که هرگز از هند حذف نمی شوند، بلکه نوعی امتداد در بطن تحولات و تغییرات تاریخی فرهنگی هند وجود دارد که به بهترین وجه در زیورآلات معاصر تبلور یافته است. در این پژوهش برآنیم تا با استناد به رویکرد گفتگومندی باختین (روشی برای مطالعه آثار هنری) پردازیم و پاسخ این پرسش را بدهیم: چگونه گفتگومندی در دریافت مفهوم زیورآلات معاصر هند بروز پیدا کرده است؟ هدف، پی بردن به نحوه شکل گیری و تحلیل آن ها با توجه به مفاهیم اساسی گفتگومندی است؛ زیرا به عقیده باختین، گفتگومندی روش خاص نگرستن به جهان است. با توجه به اینکه جلوه های معنا در زیورآلات معاصر هند، ممکن است به شکلی نهفته وجود داشته باشد، درک آن ها با توجه به زمینه ای در دل فرهنگ دیگر و در نتیجه گفتگومندی امکان پذیر شده است. یافته ها، به روش توصیفی تحلیل محتوا انجام شده اند که بیان می کنند، با توجه به انواع گفتار و چندصدایی در شکل گیری زیورآلات، هنرمند معاصر، یک بار به عنوان خالق با مخاطبی برتر وارد گفتگو شده و بار دیگر، خود به عنوان مخاطب از بیرون به متن شکل می دهد و با «دیگری» ارتباط برقرار می کند. یعنی این آثار، مسیری یک طرفه از هنرمند به سمت مخاطب نیست. بلکه به عنوان یک رسانه مادی عمل می کند؛ که به گفتگو، شکل هنری ملموس می بخشد و به آن امکان می دهد تا در جامعه به عنوان یک کنش گفتاری بین خود و دیگری یا بین هنرمند و مخاطب در گردش باشد. آنچه در این بین مبادله می شود معنایی دارد و معنا واقعیت گفتگوست و خصلتی پاسخگرانه دارد؛ این معنا فقط با وساطت نشانه ای اتفاق می افتد که به عنوان «دیگری» از بیرون به متن زیورآلات وارد شود. با توجه به این رویکرد، هیچ گفتار اول و آخری در زیورآلات حضور ندارد و معنای به دست آمده نسبی و بی پایان است. در نهایت ما به عنوان مخاطب، در زمان و مکان شخصی خود به

این آثار می نگرییم به ظاهر هنرمندی هندی در سال ۲۰۲۰ خلق کرده است؛ بنابراین، در باطن خود، به طور کامل متعلق به هنرمند نیست، و همواره به گذشته و مبادی خود بازمی گردد. کیده

پادشاهی هخامنشیان دوره اوج اقتدار، ثروت و قدرت در ایران بوده است به همین جهت استفاده از زیورآلات و خصوصا طلا در این دوره رواج بیش تری داشته است. استفاده از طلا در دوره هخامنشیان تنها محدود به خانم ها نبوده و آقایان نیز از آن بهره می بردند. در این دوره بود که داریوش شاه برای اولین بار سکه را از فلزات گرانبها ضرب کرد و نام آن را داریک گذاشت. تا قبل از آن سکه ها بیش تر از جنس فلزاتی مثل نقره و مس ساخته می شدند. باتوجه به وفور طلا در کشور در این دوران از آن نه تنها برای ساخت زیورآلات و صادرات آن به کشورهای دیگر استفاده می کردند، بلکه برای ساخت ظروف و اشیای دیگر نیز برای افراد ثروتمند استفاده می شده. طرح های زیورآلات در دوره هخامنشیان به قدری ارزشمند و زیبا بوده اند که در تمام دنیا شناخته شده است.

سنگ های به کار رفته در زیورآلات در دوره هخامنشیان

سنگ هایی از جمله فیروزه، لاجورد و عقیق از جمله سنگ های پرطرفدار در ساخت زیورآلات در دوره هخامنشیان بودند. کتیبه های به جا مانده از آن دوران نشان می دهد که در آن زمان طلا را از شمال کشور افغانستان، فیروزه را از شرق دریای خزر و عقیق را از آمودریا تامین می کردند.

نقش های رایج زیورآلات در دوره هخامنشیان

به کار بردن نقش های برجسته، استفاده از سمبل موجودات آن زمان، استفاده از سنگ های رنگی و با کیفیت بالا در عین ظرافت از مشخصات زیورآلات ساخته شده در این دوران هستند. استفاده از سنگ های قیمتی بر روی زیورآلات طلا که به مرصع کاری معروف است در این دوره به وفور مشاهده می شود. دستبندها و بازوبندهایی که در انتهای آن ها شمایل سر حیواناتی مثل شیر و اژدها وجود داشتند و با هنر مرصع کاری تزئین شده بودند در زمان هخامنشیان طرفداران زیادی داشتند. در ادامه قصد داریم تا به بررسی برخی زیورآلات ساخته شده و رایج در این دوره تاریخی بپردازیم، پس با ما همراه باشید.

گردنبندهای دوره هخامنشیان

گردنبندها از جمله زیورآلات در دوره هخامنشیان بودند که به صورت طوقی ساخته می شدند. این طوقها را به دو صورت ساده و چندتایی می ساختند که هر دو سر آن به سر یک جانور ختم می شدند.

گوشوارههای دوره هخامنشی

در بررسی گوشوارههای به جا مانده از دوره هخامنشیان به این نتیجه می رسیم که در کلیه آنها طرحهایی از پادشاه و شش هوادار وی و یا خدای اهورا مزدا و جاویدان جاوید به کار رفته است. تصویر مردی که از یک تاج بیرون می آید از رایج ترین طرحها در دوره هخامنشیان است و آنها اعتقاد داشتند که این طرح، شخصیتی الهی در آیین هخامنشی را به تصویر می کشد. تصویری مشابه در مقبره داریوش اول یافت شده که تأکید می کند مفهومی مذهبی در ساخت این گوشوارهها دخیل است. این گوشواره اکنون در موزه هنر بوستون به نمایش گذاشته شده است.

دستبند طلای دوره هخامنشیان

دستبندهای ساخته شده در دوران هخامنشیان که اکنون در موزههای بزرگ جهان یافت می شود، توجههای زیادی را به خود جلب کرده است. زیبایی و ظرافت به کار رفته در ساخت این دستبندها که یک جفت به

مدل میچ دستي هستند و يکي از آن‌ها با دو انتهاي سر گاو در موزه هنرهای والترز مریلند و يکي ديگر با دو انتهاي سر شیر در موزه باستان شناسي پنسیلوانيا نگهداري می‌شود، توجه هر بیننده‌ای را به خود جلب می‌کند. به علت آنکه غالب مردم در آن دوره دامپرور بودند، گاو را نماد رویش و سبیل زندگی می‌دانستند، به همین دلیل در ساخت زیورآلات از آن استفاده می‌کردند.

مخاطب استفاده از زیورآلات در دوره هخامنشیان

به دلیل فراواني فلزهای گرانبهائی مانند طلا و موقعیت اقتصادی مساعد کشور در این دوره استفاده از زیورآلات مختص دربار و پادشاهان نبود و مردم متناسب با بودجه‌ای که داشتند از زیورآلات استفاده می‌کردند.

جواهرات در دوران هخامنشی و ساسانی

جواهرسازی يکي از هنرهای ظریف زمان هخامنشیان بود و با آنکه اسکندر و سربازان او خزانه شهرهای ایران به غارت بردند باز هم نمونه‌ای از کار هنرمندان دوره هخامنشی به دست آمده‌است. این صنایع، نشانه نهایت استادی و مهارت صنعت‌گران این صنعت را نشان می‌دهد. این صنعت به دو روش ساخته می‌شد: ریخته‌گری و تراشکاری اشیاء طلا و نقره و مس و برنز و ديگر ساختن ظروف و ابزار و زینت آلات از همین فلزات. نقوش طراحی شده بر روی این فلزات اکثراً با نقش‌هایی که ضمن حجاری‌ها مشخص شده به شکل حیوانات، گل و درخت است. حتی در دوره مادها، طلا کاری مادی‌ها مشهود بود و این کشور در دوران هخامنشی مهم‌ترین مرکز صنایع طلاکاری بوده‌است. نقل قولی از داریوش هست که می‌گوید: «طلای فراوان که در کاخ سلطنتی شوش به کار رفته از سارد و باختر آورده اند و از زرگران مادی و مصری صحبت می‌نماید». بنابراین باید گفت مقداری از اسباب و اشیاء و ظروف و الواح طلا و نقره که امروزه در موزه‌های ایران و جهان قرار دارد در آنجا ساخته شده‌است و این اشیاء گرچه به ظاهر کوچک و کم وزن هستند ولی از لحاظ ریزه‌کاری، ظرافت، طراحی و جواهراتی که در آن‌ها به کار رفته مهارت استادان این صنعت را در دوره هخامنشی مشخص می‌سازد. ایران در زمان هخامنشیان در دوره اوج اقتدار، ثروت و قدرت بوده است بنابراین طبیعی است که در آن دوره استفاده از زیورآلات طلا رواج داشته و آثاری بی‌نظیری از آن زمان به‌جامانده است. استفاده از طلا در دوره هخامنشیان محدود به خانم‌ها نبوده و آقایان نیز از آن بهره می‌بردند.

در همین دوره بود که داریوش شاه سکه ای برای اولین بار ضرب کرد و نام آن را داریک گذاشت. قبل از آن بیشتر سکه ها از جنس نقره و مس بودند. در این دوره مقدار طلا در کشور به قدری بود که نه تنها آن را صادر می کردند بلکه ظروف و اشیای دیگری از طلا در اختیار قشر مرفه جامعه قرار می گرفت. زیورآلات دوره هخامنشی به قدری ارزشمند بوده که در تمام دنیا شناخته شده است.

سنگ های به کار رفته در دوران هخامنشی

فیروزه، لاجورد و عقیق جزو سنگ های پرطرفدار در زیورآلات دوره هخامنشی بودند. از رمزگشایی کتیبه های موجود می توان به این نتیجه رسید که در آن دوره طلای مورد نیاز را از شمال کشور افغانستان، فیروزه را از شرق دریای خزر و عقیق را از آمودریا تهیه می کردند.

نقش های رایج

نقش های برجسته، استفاده از سمبل موجودات آن زمان، استفاده از سنگ های رنگی و کیفیت بالا در عین ظرافت از مشخصه های زیورآلات این دوره بوده است. مرصع کاری (نشان دادن سنگ های قیمتی بر روی طلا) نیز از دیگر کارهایی است که در آن دوره به کرات دیده می شود. دستبندهای مرصع کاری شده که در انتهای آن سر حیواناتی مانند شیر، اژدها، بز و... به کار میرفت نمونه ای از آن است. البته شناخته شده ترین آثار مرصع شده بازوبندها هستند.

گردنبند دوره هخامنشیان

بیشتر گردنبندهای آن زمان به صورت طوقی بوده اند. این طوق‌ها به دو صورت ساده و چندتایی ساخته می‌شد که هر دو سر آن به سر یک جانور ختم می‌شد. در زیر یکی از معروف‌ترین گردنبندهای دوره هخامنشیان را مشاهده می‌کنید که در حال حاضر در موزه ژاپن نگهداری می‌شود.

دستبند طلای دوره هخامنشی این گردنبند شامل سه قسمت مختلف است :

- یک تزئین یقه مانند صاف در جلو
- یک عنصر لوله ای بلند، قلاب مانند که در پایانه‌های سر اردک متصل می‌شود
- و یک آویز به جلو لولا شده است.

تمام سطوح با طرح‌های عالی ساخته شده از سنگ‌های قیمتی و شیشه منبت کاری شده‌اند. مرکز سطح بالای آویز چهره یک خدا را به تصویر می‌کشد. لبه سمت چپ پایین‌ترین درجه چهره دو جنگ‌جو، دو سر اسب و مهار اسب را نشان می‌دهد. لبه سمت راست تصویری از یک سرباز دارد. این شکل‌ها و شلوارهای پوشیده شده توسط سرباز در سمت راست با الگوهای بسیار دقیق شیشه‌ای موزاییکی به تصویر کشیده شده است که دستاوردهای فنی برتر را نشان می‌دهد.

گوشواره دوره هخامنشی

این گوشواره ایرانی مربوط به دوره هخامنشی (۳۳۰ - ۵۲۵ قبل از میلاد) است و گفته می‌شود در بین النهرین پیدا شده است در مرکز گوشواره مردی به تصویر کشیده شده است که از یک تاجی که دارای دو بال و دم است در حال ظهور است و مرکز آن با شش دایره احاطه شده است که ارقام کوچکتر را از یک تاج نشان می‌دهد در حالی که دایره هفتم یک نیلوفر آبی در آن قرار دارد. تصویری مشابه در مقبره داریوش اول یافت شد و تأکید می‌کند که چگونه مفهوم مذهبی گوشواره با ایدئولوژی‌های سیاسی او موازی است. این گوشواره اکنون در موزه هنر بوستون است. تعداد بسیار زیادی از زیورآلات ایران باستان در موزه‌های بزرگ جهان نگهداری می‌شوند. اما دو دستبند کشف شده مربوط به حدود دو هزار و پانصد سال پیش به دلیل زیبایی ساخت و ظرافت توجه بیشتری را به خودشان جلب کرده‌اند. یک جفت دستبند خارق‌العاده که به مدل مچ دستی با ظرافت و هنر هرچه تمام تر ساخته شده یکی با دو انتهای سر گاو در موزه هنرهای والترز مریلند

نگهداری می‌شود. و یکی دیگر با دو انتهای سر شیر در موزه باستان شناسی پنسیلوانیا در معرض دید عموم است. در ایران به دلیل دامپروری بودن غالب مردم گاو سمبل زندگی و رویش و.. بود. در میترائیسم کشتن گاو برای اتحاد و طلب بخشش از خدای مهر صورت می‌گرفت. در تخت جمشید، گاو و شیر به عنوان نماد ماه و خورشید (تابستان و زمستان) ثبت شده است و پیروزی شیر بر گاو نمادی از پایان یافتن زمستان و زایش دوباره طبیعت است. شاخ گاو نیز به دلیل شباهت با هلال ماه همواره سمبلی از ماه بود که در اسطوره‌های ایران زمین ماه همواره نشانی از زندگی و آغاز حیات بوده است. مردم آریایی این نمادها را بر روی دستبند طلای مردانه یا زنانه شان می‌زدند.

دستبند طلای اردک لاجوردی

از دیگر زینت‌های با ارزش عصر امپراطوری هخامنشی دستبند طلای لاجوردی با دو سر اردک است. در این دستبند طلای دوره هخامنشی هر یک از اردک‌ها با سنگ‌های گران‌قیمت لاجورد عقیق و فیروزه و کریستال تزیین شده‌اند که نشان از سبک مصری ساخت این دستبند دارد. اما در آن دوران استفاده از این چنین سنگ‌هایی در جواهر سازی بسیار رواج داشته و فقط مختص مصریان نیست به علاوه هدایای مصری و طلاسازان شاه ایران که تبار مصری داشتند احتمالاً دلیل بر این استایل دستبند است. در میان زیورآلات دوره هخامنشی این دستبند ظاهر بسیار منحصر به فردی دارد. از جمله استفاده از نماد اردک، سرهای پشت به هم و قطر زیاد دستبند است. هر سه ویژگی در دیگر جواهرها بسیار کمیاب است. اما اردک در ایران باستان نماد آب و آبادانی بوده است به این علت که زیستگاه این جانور بوده است.

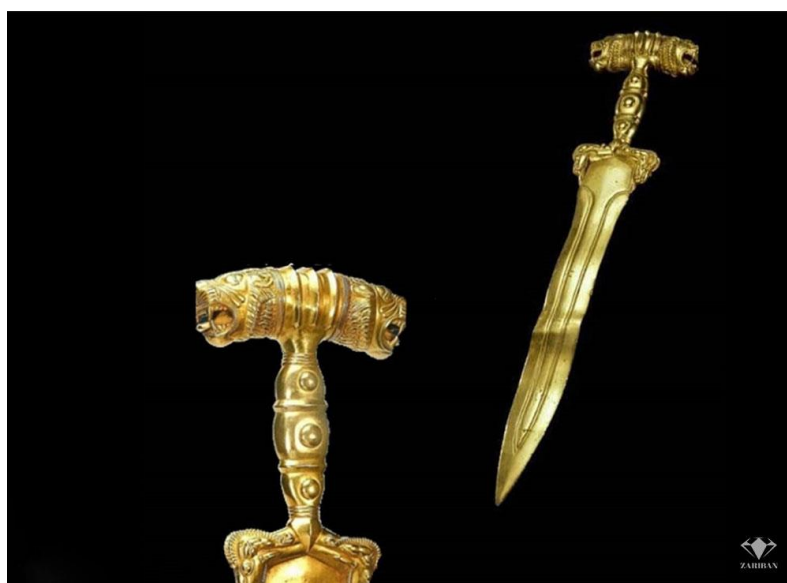

هندوستان صاحب یکی از قدیمی ترین تمدن ها در تاریخ بوده و در همین حال صنعت شمشیر سازی نیز از گذشته های بسیار دور در این تمدن رونق داشته است. اصطلاح "تیغ هندی" نیز بارها در اشعار شعرای پارسی زبان آمده است.

شمشیرها از چند هزار سال پیش تا اواسط قرن بیستم در بسیاری از ارتش های جهان به عنوان یک سلاح اصلی و یا ثانویه به کار می روند. یکی از نشانه های تمدن ها و دوره های معروف زمانی در هر دوره، سلاح های ساخته شده در آن دوره و خصوصا شمشیرها بودند که امروزه با مطالعه آنها بسیاری از کارشناسان می توانند به بسیاری از حقایق در مورد آن دوره از تاریخ پی ببرند. شمشیرهای زیادی در تمدن های گوناگون در طول تاریخ ساخته شده اند اما تنها تعدادی از آنها در اذهان باقی مانده اند که نوشته زیر، معرفی شمشیر در طول تاریخ است.

ویژگی شمشیر طلایی هخامنشی

یکی از ویژگی های عجیب این شمشیر دسته این شمشیر است که با دو سر شیر آن چنان آراسته شده است که انگار با دستگاه آن را ساخته اند. این شمشیر طلای دوری هخامنشی به ابعاد ۴۱.۲۷ در ۱۰.۴۷ سانتی متر می باشد. این شمشیر دو هزار و چهارصد ساله در شهر همدان پیدا شده است و هم اکنون در موزه ایران باستان نگه داری می شود.

در عصر ساسانیان هنر تحت حمایت شاهان به اوج کمال رسید، که به منظور تجلیل و نمایاندن پیروزی‌ها و جاودان کردن اعمال پادشاهان حائز اهمیت بسیار بود. هنر جواهر سازی و استفاده از زیورآلات تزئینی نیز که وسیله‌ای برای مشخص کردن جایگاه اجتماعی شاه و موقعیت فرد استفاده کننده بوده است به خدمت گرفته شد تا مشروعیت وی را بیشتر استحکام بخشد. که یکی از مهمترین داده‌های منسجم باستان شناسی که بیشترین اطلاعات را درباره زیورآلات عصر ساسانی در اختیار ما قرار می‌دهد سکه‌ها هستند. هدف پژوهش حاضر شناخت و بررسی زیورآلات زنان و مردان عصر ساسانی و بیان موقعیت اجتماعی افراد و گروه‌های مختلف براساس استفاده از این هنر تزئینی می‌باشد. آنچه نگارنده به عنوان یک روش پژوهشی به کار گرفته است تکیه بر منابع مکتوب و شواهد باستان شناسی از جمله سکه‌ها، نقوش برجسته، مهرها و ظروف عصر ساسانی می‌باشد نتیجه‌ای که حاصل شد وجود یک تضاد طبقاتی و اجتماعی بارز در این دوره است به طوریکه حتی استفاده از هر نوع زیورآلاتی مخصوص طبقه اشراف بوده و کسی حق استفاده از آن را نداشت مگر با اجازه شخص شاه که ممکن بود به پاس خدمات از شاه گرفته باشد.

در این دوره، طبقات بالای اجتماعی، درباریان و ثروتمندان جامعه علاقه فراوانی به استفاده از طلا داشتند. همراه با طلا، سنگ‌های قیمتی نیز مورد توجه قرار گرفت. صنعتگران هنرمند جواهرساز، با مهارت‌های فوق العادشون از این سنگ‌ها در درست کردن تاج، تخت، دستبند، شمشیر و سایر وسایل خانه و تزئینات استفاده می‌کردند. یکی از نمونه‌های اولیه موجود از هنر جواهرسازی ساسانیان مربوط به جام زرین خسرو اول موسوم به جام سلیمان است که توسط یاقوت زعفرانی مرصع کاری شده است.

شمشیر طلا ساسانی

عموما پادشاهان دوره ساسانی را با شمشیری آویخته از کمر بند و در شمایل مردی پیروز در میدان به تصویر می‌کشند. این شمشیر آهنی با غلاف چوبین و رویه طلایی، نمونه پر زرق و باشکوهی از شمشیرهای دوره ساسانی است. جالب آن که شمشیرهای این دوره از قبایل هون الهام گرفته شده است. قبایل هون در قرن‌های شش و هفت میلادی در محدوده آسیا و اروپا و به صورت چادر نشینی زندگی می‌کردند. این شمشیر طلای ساسانی تیغه‌ای دراز و باریکی دارد که با دو انگشت می‌توان آن را نگاه داشت. بر روی غلاف شمشیر اشکالی P شکل به چشم می‌خورد که در اصل با دو بند با درازای مختلف متصل می‌شدند. این بندها شمشیر را به صورت آویخته از کمر بند جنگجو نگاه داشته و در واقع به گونه‌ای بوده‌اند که جنگجو به هنگام جنگ و حتی در پشت اسب، به راحتی بتواند شمشیر را از غلاف خود بیرون بکشد.

این شمشیر طلا خود به لعل و آبگینه مزین است و سطح آن با طرحی از پرهای پرندگان پوشیده شده. جالب آن که مشابه چنین طرحی را بر روی کلاهخود جنگجویان ساسانی می توان دید. این مشابَهت محققان را به این نتیجه نیل داد که طرح پرداز نمادی از خدای پیروزی زرتشتیان، وَرَهْران یا بهرام است. چندین شمشیر شناخته شده مشابه این شمشیر یافت شده که برخی با طلا و برخی با نقره ساخته شده اند. تمام این شمشیرها هم در شکل و هم از لحاظ تکنیک به صورت یکسانی ساخته شده، اما شمشیر طلای پیش رو نمونه قابل توجهی از میان تمام آن هاست که به طرزی استادانه ساخته شده است. شمشیر طلای ساسانی طولی ۱۰۰ سانتی متری دارد و در حال حاضر در گالری ۴۰۵، موزه متروپولیتن در معرض دید عموم قرار دارد.

نتیجه گیری

متناسب با فرهنگ و موقعیت اقتصادی کشور در هر یک از دوره های تاریخی استفاده از زیورآلات در اشکال مختلف رواج داشته است. علاقه ایرانیان به استفاده از زیورآلات باعث شده تا عوامل سیاسی، مذهبی و فرهنگی را در ساخت طرح ها و علت های استفاده از آن ها دخیل کنند. استفاده از زیورآلات در دوره هخامنشیان نسبت به سایر دوره ها عمومیت بیشتری داشته و همین امر باعث شده تا امروزه در موزه های سراسر دنیا

انواع مختلف آن را مشاهده کنید. اگر به دنبال خرید زیورآلاتی هستید که علاوه بر زیبایی از ارزش هنری بالایی نیز برخوردار باشند، فروشگاه زیورآلات دست ساز آرتا با سال ها تجربه در زمینه تولید تخصصی زیورآلات نقره گزینه های جذابی را در دسترس شما عزیزان قرار داده تا متناسب با سلیقه تان مدل مناسب را انتخاب کنید.

منابع

۱. برازنده، هما، رنسانس در پوشش‌های ایرانی از دیرباز و تا کنون، ۱۳۹۵ ش.
۲. بروسیوس، زنان هخامنشی، ۱۳۸۱ ش.
۳. پوربهمن، فریدون، پوشاک در ایران باستان، ترجمه هاجر ضیاء سیکارودی، تهران، امیرکبیر، ۱۳۸۶ ش.
۴. جوانمرد، صدیقه و حاتم، غلامعلی، «بررسی طرح تن‌پوش هخامنشیان (بررسی موردی: نقوش برجسته پلکان شرقی تالار آپادانای تخت جمشید)»، فصلنامه علمی- پژوهشی هنرهای تجسمی نقش مایه، سال هفتم، شماره ۱۷، زمستان ۱۳۹۲ ش.
۵. حیدری، فرشید، «حضور هخامنشیان در کرانه‌های شمالی و جنوبی خلیج فارس با توجه به منابع مکتوب و یافته‌های باستان‌شناسی»، جندی شاپور، شماره ۱۷، ۱۳۹۸ ش.
۶. ذکاء، یحیی، ارتش شاهنشاهی ایران از کورش تا پهلوی، تهران، وزارت فرهنگ و هنر، ۱۳۵۰ ش.
۷. ذکاء، یحیی، «جامه‌های پارسیان در دوره هخامنشیان»، مجله هنر و مردم، دوره جدید، شماره ۱۵، ۱۳۴۲ ش.
۸. ضیاءپور، جلیل، پوشاک زنان ایران از کهن‌ترین زمان تا آغاز شاهنشاهی پهلوی، تهران، وزارت فرهنگ و هنر، ۱۳۴۷ ش.
۹. ضیاءپور، جلیل، پوشاک باستانی ایرانیان، تهران، اداره هنرهای زیبا و موزه‌ها، ۱۳۴۹ ش.
۱۰. غیبی، مهرآسا، هشت هزار سال تاریخ پوشاک اقوام ایرانی، تهران، هیرمند، ۱۳۸۷ ش.
۱۱. کریستین سن، آرتور، شاهنشاهی ساسانیان، ترجمه مجتبی مینویی، کمیسیون معارف، تهران، ۱۳۱۴ ش.
۱۲. محمودی عالمی، علی، اخوان بزار، مهرناز، بررسی تطبیقی پوشاک هخامنشیان و ساسانیان با تکیه بر نقوش آثار برجای مانده، اولین همایش علمی پژوهشی توسعه و ترویج فرهنگ و هنر، ۱۴۰۱ ش.
۱۳. هال، جیمز، فرهنگ نگاره ای نمادها در شرق و غرب، رقیه بهزادی، فرهنگ معاصر، تهران، ۱۳۸۰ ش.